

Η ηθική της πολιτικής εξουσίας - «Ο Ηγεμών» στον Ιερό Φώτιο και στον Μακιαβέλι (Αγάπη Παπαδοπούλου, Θεολόγος)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Το πρόβλημα της εξουσίας και της εγγενούς τάσης της προς την αυθαιρεσία απασχολεί την ανθρώπινη σκέψη από τότε τουλάχιστον που υπάρχει η πολιτική φιλοσοφία. Η εξουσία τείνει να διαφθείρει και η απόλυτη εξουσία διαφθείρει απόλυτα. Οι πρίγκιπες και οι κυβερνήσεις είναι μακράν τα πιο επικίνδυνα στοιχεία σε μια κοινωνία. Η υπερβολική εξουσία ενέχει κινδύνους και προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα. Οδηγεί σε χονδροειδώς λανθασμένες κρίσεις κι αποφάσεις, άγνοια κινδύνου, εγωκεντρικότητα και έλλειψη οίκτου για τους άλλους. Κυριαρχία και δύναμη είναι δύο απαραίτητα συστατικά στην άσκηση της εξουσίας[1]. Η εξουσία μπορεί τελικά να εμφανιστεί σε όλες τις ανθρώπινες σχέσεις και ο κριτικός νους πρέπει να εξετάζει τους τρόπους άσκησης και τις επιπτώσεις που αυτή έχει.

Από την άλλη πλευρά βέβαια, η εξουσία είναι αναγκαία για τη λειτουργία της κοινωνίας. Δεν είναι μόνο αρνητική δύναμη, αλλά είναι μια δύναμη απαραίτητη για τη διαχείριση της κοινωνίας. Η εξουσία όμως δεν επιβάλλεται, αλλά ασκείται.

Καμία εξουσία δεν νομιμοποιείται αν λειτουργεί μόνο απαγορευτικά και καταπιεστικά. Αντίθετα, η χρηστή άσκηση της εξουσίας συμβάλλει τα μέγιστα στην ομαλή κοινωνική συμβίωση.

Ο άνθρωπος είναι φύσει ζώον πολιτικόν[2]. Από τη στιγμή που ζει κανείς σε οργανωμένες κοινωνίες, η πολιτική ρυθμίζει όλες του τις σχέσεις. Η καταγωγή του όρου πολιτική από την έννοια της 'πόλεως' προσδίδει στον όρο ένα ποιοτικό νόημα, το οποίο εκφράζει τη σπουδαιότητα που έχει για την πολιτεία[3]. «Η πολιτική μάχη διεξάγεται σε δύο επίπεδα. Από τη μια πλευρά μεταξύ ανθρώπων, ομάδων και τάξεων που αγωνίζονται να κατακτήσουν, να διαμοιραστούν ή να επηρεάσουν την εξουσία και από την άλλη πλευρά, μεταξύ της εξουσίας που διατάσσει και των πολιτών που αντιστέκονται»[4].

Υπάρχουν δύο σχολές στη μελέτη του φαινομένου της πολιτικής εξουσίας: η ιδεαλιστική και η ρεαλιστική. Η ιδεαλιστική σχολή υποστηρίζει ότι η πολιτική είναι η τέχνη της καλής διακυβέρνησης. Καλός πολιτικός είναι αυτός που υπακούει στις νόμιμες διαδικασίες, σέβεται τους συνανθρώπους του και ενεργεί με γνώμονα τη δικαιοσύνη. Οι ηθικές αρχές που πρέπει να χαρακτηρίζουν έναν ηγέτη αποτελούν την πηγή των καλών και δίκαιων νόμων. Η πολιτική θα πρέπει να περιλαμβάνει την υπέρβαση της βίας, την ενθάρρυνση της παιδείας και την συμβίωση των πολιτών υπό την καθοδήγηση ικανών ηγετών. Κανένα πρότυπο συμπεριφοράς δεν είναι αμετάβλητο. Η ιδεαλιστική σχολή υποστηρίζει ότι ο αλτρουισμός είναι εγγενής

στην ανθρώπινη φύση. Επομένως κατά την ιδεαλιστική σχολή, η πολιτική ενδιαφέρεται για το κοινό καλό και όχι για την ικανοποίηση ιδίων συμφερόντων[5].

Η ρεαλιστική σχολή από την άλλη βλέπει την πολιτική ως αγώνα για την απόκτηση ισχύος. Το πρότυπο του πολιτικού, με ορθολογικά κριτήρια, αναφέρεται σε αυτόν που δρα με σκοπό την προαγωγή των δικών του συμφερόντων και των αντίστοιχων κυβερνωμένων του, αδιαφορώντας για το ηθικό ή ανήθικο των πράξεών του. Καλός πολιτικός είναι ο λογικός, ο πραγματιστής. Για τους ρεαλιστές, η ηθική και η προσήλωση στο γράμμα του νόμου είναι πολυτέλειες, όταν διακυβεύονται η βιωσιμότητα και τα ζωτικά συμφέροντα της πολιτικής συλλογικότητας. Το να επιζητά κανείς την ισχύ για να μπορέσει να εξυπηρετήσει τα προσωπικά και συλλογικά συμφέροντα, είναι φυσικό. Οι ρεαλιστές θεωρούν την ανθρώπινη φύση εγωιστική, αφού οι άνθρωποι ενδιαφέρονται για την ικανοποίηση μόνο των δικών τους συμφερόντων[6].

Σύμφωνα με τον Λουί Αλτουσέρ για να εδραιωθεί μια τάξη στην εξουσία, είναι απαραίτητη η επικράτησή της στο ιδεολογικό επίπεδο. Κάθε κοινωνική τάξη που έχει την εξουσία, οφείλει να πείσει ότι οι ιδέες της και οι πρακτικές που απορρέουν από αυτές, είναι ικανές να κάνουν την κοινωνία να λειτουργήσει εύρυθμα, για το κοινό καλό. Η αστική τάξη κατέχει την κρατική εξουσία, όμως η βία ως όπλο δεν της είναι αρκετό. Ο Αλτουσέρ θεωρεί ότι μαζί με τη βία χρειάζεται και η πειθώ, δυνάμεις που είναι απαραίτητες και για τη διατήρηση και τη συνέχεια της κρατικής οντότητας[7].

Ο Αλτουσέρ αξιοποιώντας την πολιτική φιλοσοφία του Μακιαβέλι λέει ότι η αστική τάξη είναι αδύνατο να κυβερνήσει χωρίς να έχει συμμάχους άλλες κοινωνικές τάξεις. Ασκει την κυριαρχία της με άλλες κοινωνικές ομάδες. Η συνέχεια της εξουσίας διατηρείται μόνο εάν η κυρίαρχη τάξη ηγεμονεύει προπάντων στο ιδεολογικό επίπεδο. Ισχυρίζεται ότι μια κυβέρνηση που έχει τη στήριξη και τη συμπάθεια του λαού της, μπορεί να κυβερνήσει και χωρίς κατασταλτικούς μηχανισμούς. Τονίζει ακόμη ότι η κυριαρχία μιας τάξης στο πολιτικό πεδίο, δεν της εξασφαλίζει την άμεση κυριαρχία και στο ιδεολογικό πεδίο[8].

Ο Μισέλ Φουκώ αναφέρει ότι η έννοια της εξουσίας είναι αλληλένδετη με την έννοια της αντίστασης. Η εξουσία είναι σχέση, ασκείται στα σώματα των ανθρώπων. Δεν αποτελεί θεσμό, ούτε δομή. Δεν είναι συγκεντρωμένη κάπου, ούτε αποτελεί προνόμιο κάποιας οργανωμένης ομάδας ανθρώπων που δρουν έχοντας στόχο την κατάκτηση εξουσιαστικών θέσεων. Τονίζει επίσης ότι η εξουσία δεν είναι κάτι που έχει σαφή προέλευση και κατεύθυνση. Η ανάλυσή του έχει να κάνει με τη διατύπωση εμπειρικών ερωτημάτων που σκοπό έχουν να ανιχνεύσουν τους

τρόπους με τους οποίους ασκείται η εξουσία και τις ικανότητες του ανθρώπινου σώματος, τις οποίες η εξουσία μεταχειρίζεται στη συνεχή άσκησή της. Τονίζει πως πρέπει να βλέπει κανείς την εξουσία από κάτω προς τα πάνω, ισχυριζόμενος ότι η εξουσία δεν απορρέει από το κράτος[9].

(συνεχίζεται)

[1] Βλ. Ιαν Ρόμπερτσον, «Η εξουσία είναι εθιστική: επιδρά στα συναισθήματα και μπορεί να αλλοιώσει την κρίση» , Το Βήμα. Πέμπτη 22 Νοεμ. 2012.

[2] Βλ. Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α, 1253a 1-5 και Α, 1252b-1253a 33.

[3] Βλ. Δημήτριος Τσάτσος, Συνταγματικό δίκαιο, τόμος Α΄, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994, σελ. 115.

[4] Βλ. Maurice Duverger, Εισαγωγή στην πολιτική, Παπαζήσης, Αθήνα, 1964, σελ. 9.

[5] Βλ. Αλέξανδρος Παπουτσής, Το ζήτημα της εξουσίας στο Μακιαβέλι και στο Σπινόζα, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη, 2006, σελ. 3-10.

[6] Βλ. ό. π.

[7] Βλ. Louis Althusser Machiavelli and US, Verso, London, 1999, σελ. 82-84.

[8] Βλ. Louis Althusser Machiavelli and US, ό. π., σελ. 82-84.

[9] Βλ. Μισέλ Φουκώ, Εξουσία, γνώση και ηθική, Ύψιλον, Αθήνα, 1987, σελ. 18-19, σελ. 25, σελ. 74.